

Frankrijk

Sinclair (S.), *Atlas de géographie historique de la France et de la Gaule*, Paris, 1985.
Bevat vele (zw/w) kaarten in verband met de Franse grenzen, ook met België; tevens worden administratieve, juridische en religieuze/regionale grenzen behandeld.

Marchon (O.), *Frontières bizarres de la France. Limites pas nettes et drôles de territoires*, Paris, 2025. (kaarten door Clara Dealberto en Jules Grandin)

Nordman (D.), *L'idée de frontière fluviale en France au XVIIIe siècle: discours géographique et souveraineté de l'État*, in *Frontières et contacts de civilisation*, Neuchâtel, 1979, 75-93.

a staatsgrenzen

Dion (R.), *Les frontières de la France*, Paris, 1947 (herdruk in 1979).
Uitstekende synthese van de algemene geschiedenis van de verschillende soorten grenzen, met nadruk op de staatsgrenzen.

Lavallée (Th.), *Les frontières de la France*, Paris, 1964.
Verdedigt nog de idee van 'natuurlijke grenzen'; men vindt hierin details betreffende grensverdragen.

Lognon (A.), *La formation de l'unité française*, Paris, 1922 (herdruk in 1969).
Chronologisch overzicht.

Lovie (J.), *Où en sont les frontières françaises?*, in: *Frontières et contacts de civilisation*, Neuchâtel, 1979, 195-202.
Overzicht van het ontstaan, de invloed en het beheer van de Franse staatsgrenzen.

Pernoud (R.), *L'unité française. La formation de la France*, Paris, 1944.
Compacter dan Lognon; behandelt ook de overzeese gebieden.

Rousseau (C.), *Les frontières de la France*, in *Revue Générale de Droit International Public*, 58, 1954, 23-52, 208-229, 345-274.

Sélosse (R.), *Traité de l'annexion au territoire française et de son démembrement*, Paris, 1880.

Romeinse Tijd

Actes du colloque "Frontières en Gaule", Tours, 1981.

Middeleeuwen

Guenée (B.), *Des limites féodales aux frontières politiques*, in: Nora (P.) o.r.v., *Les Lieux de mémoire*, dl. 2, La Nation, Paris, 1986, 11-33.

Lemarignier (J.F.), *Recherches sur l'hommage en marche et les frontières féodales*, Lille, 1945.

Nieuwe Tijden

Frontières et limites de 1610 à nos jours, Lille, 1978.

Nordman (D.), *Frontières de France: de l'espace en territoire XVIe-XIXe siècle*, Paris, 1998.

https://en.wikipedia.org/wiki/Natural_borders_of_France

Over de theorie van de natuurlijke grenzen.

Nieuwste tijden

Code de la nationalité française suivi de deux annexes, 2 dln., Melun, 1946.

Met een overzicht van de grensverdragen.

Frankrijk/België

De grens tussen België en Frankrijk is 620 km. lang en loopt van het drielandengrenspunt met Luxemburg tot de Noordzeekust. Vanaf een noordoostelijke arm van de Chiers-rivier bezuiden Athus, loopt de grens westwaarts tot aan Montmédy, vanwaar ze de zijarm volgt tot de samenvloeiing met de Torme-rivier bewesten Lamortedu. Vandaar gaat het in noordwestelijke richting op de waterscheiding van de Semois en de Chiers tot een punt zuidwesten van Sugny; daarna gaat waarna de grens noordwaarts, waarbij ze de Semois kruist en bewesten Agimant de Maas bereikt. Ze loopt vervolgens zuidwaarts en bewesten Fumay in zuidwestelijke richting tot aan Cul des Sarts, waar ze westwaarts gaat tot een oostelijke zijarm van de Oise. Vervolgens loopt de lijn naar het noorden tot ze de Samber en de spoorweg van Charleroi naar Maubeuge kruist, waarna ze westwaarts loopt en daarna in noordwestelijke richting tot aan de rand van Roubaix. Daar volgt de grens de Leierivier in noordelijke, westelijke en zuidwestelijke richting tot een punt benoorden Armentières, waar ze noordwestelijk afbuigt tot de Noordzeekust. De grens dankt haar ligging aan de bepalingen van de Vrede van Utrecht van 11 april 1713. Vanaf de tweede helft van de 17e eeuw had Frankrijk onder Lodewijk XIV de grens met de Zuidelijke Nederlanden veranderd van een onstabiele zone met talloze enclaves in een voor het land beter verdedigbare, rationeel aaneengesloten lijn, als resultaat van militaire veroveringen, vastgelegd in vijf verdragen (Vrede van de Pyreneeën in 1659, Vrede van Aken in 1668, Vrede van Nijmegen in 1678, Vrede van Rijswijk in 1697) waarvan 'Utrecht' het sluitstuk vormde (de grens die werd getrokken bij de Vrede van Rijswijk correspondeert op enkele

Frankrijk

correcties na, met de huidige landsgrens).¹ De Slotakte van het Congres van Wenen, ondertekend op 9 juni 1815, bevestigde de grenslijn die in het artikel III van het Eerste Verdrag van Parijs van 30 mei 1814 was vastgelegd. Daarbij behield Frankrijk grondgebied dat na de Franse inval in 1792 bij het 'Franse' departementen Nord en Ardennes was gevoegd (zoals Couvin) net zoals vroegere enclaves (zoals Philippeville), verschillende andere kantons (zoals Florennes) en het hertogdom Bouillon. Na de definitieve uitschakeling van Napoleon bij de Slag van Waterloo werd door het Tweede Verdrag van Parijs van 20 november 1815 dat alles echter ongedaan gemaakt door terug te keren naar de grens van 1790; daarenboven zorgden demarches van koning Willem I nog daarna in enkele gevallen voor voldongen feiten op het terrein (zoals in het geval van Beaumont). De grenscommissie die in juli 1816 de grens diende vast te leggen had uiteindelijk nog drie kleinere conflicten op te lossen (waaronder het tracé van de Leie). Het werk vertaalde zich ten slotte in het grensverdrag van Kortrijk, ondertekend op 28 maart 1820: het vormde de diplomatieke en juridische basis voor de huidige grenslijn. De afbakening vond plaats van 1820 tot 1825. Bij de Belgische onafhankelijkheid in 1830 werd de lijn behouden. Ook daarna waren er geen fundamentele wijzigingen aan de grenslijn (ze werd op 15 januari 1886 zelfs plechtig bevestigd in een Verklaring in Parijs) noch waren er grenstwisten te signaleren. En anders dan aan de grens met Nederland is het niet gemakkelijk te merken waar de twee landen beginnen en ophouden. Wel waren er een aantal kleinere grenscorrecties (in 1844, 1893, 1896, 1900, 1902, 1905, 1906, 1908, 1912, 1931, 1940 en 1974). Door de rechte trekking van de Leie in 1990 kwamen er delen van Frankrijk in België en omgekeerd; in Wervik moet je een brug over om het daardoor ontstane Belgische natuurgebied de Balokken te bereiken. Merk dat de terroristische aanslagen in Parijs in november 2015, de Franse politie noopte om enkele grensovergangen in Alveringem met een container te blokkeren en later waren er opnieuw patrouilles van de Belgische politie aan de grens als gevolg van de vluchtelingencrisis (na het opbreken van de 'jungle' in Calais). Er zijn nog grenspalen te repereren.²

De scheiding van de territoriale wateren en het continentaal plat werd vastgelegd in twee akkoorden, beide getekend op 8 oktober 1990. De lijn, ca. 30 zeemijl lang, bevindt zich op gelijke afstand van de kust van beide staten en het Verenigd Koninkrijk. Daaraan ging een lange discussie vooraf, over het belang dat men diende te hechten aan de zandbanken die vrijkomen bij laag tij (België wou die enkel in aanmerking nemen voor de bepaling van de territoriale wateren) en over de cartografische interpretatie van de laagwaterlijn (België gebruikte het gemiddelde van de laagwaterlijn tijdens de lente). Het uiteindelijk akkoord inzake het continentaal plat was een compromis tussen beide uitgangspunten, met inachtnaam van zowel de zandbanken als de laagwaterlijn op de kust; voor de territoriale zee werd (duidelijker) beslist dat de oppervlakte tussen die twee lijnen wordt verdeeld in twee gelijke parten, m.a.w. de grenslijn werd eerder bepaald op basis van 'billijkheid' dan langs de methode van gelijke afstand.

¹ L. Milis, *De Vrede van Utrecht (1713). Een akkoord met duurzame gevolgen*, in: *Grens 1713/2013 Frontière*, Rekkem, 2013, 11-21 (13).

² Onder meer in Menen (uit 1779), La Flamegne, bij Bavay (1781) en op strand tussen De Panne en Bray-Dunes (1819). Het toerisme in de Westhoek focust tegenwoordig op 'getuigen van het grenslandschap', met o.a. een grenspaal uit 1713 en 1819 (met "N/F" en "1819" erop), in Beveren-aan-de-IJzer, in de Casselstraat en Grensstraat. Er werden door letterkapster Maud Bekaert ook twee artistieke palen vervaardigd (voor Beveren // Oost-Cappel en Baisieux).

1

Girard d'Albissin (N.), *Genèse de la frontière franco-belge. Les variations des limites septentrionales de la France de 1659 à 1789*, Paris, 1970.

Belangrijk voor de historische evolutie."

2

De Frans-Belgische grens in het Ancien Régime.

Conferentie op 29 november 2013 in Ieper naar aanleiding van 300 jaar Frans-Belgische grens.

Grens 1713/2013 Frontière, Rekkem, 2013.

Verzamelwerk uitgegeven door Ons Erfdeel over 300 jaar Belgisch-Franse staatsgrens: wat betekent ze voor Vlaamse en Franse schrijvers die in de buurt ervan opgroeiden?

Twee grenswandelaars lopen de grens langs van Risquons-Tout tot de De Panne, fotografen leggen het grensgebied vast op de gevoelige plaat, dichters en essayisten mediteren over wat grenzen betekenen (vooral gebaseerd op R. Debray's *Eloge des frontières*). Verscheen deels ook in het Engels in *The Low Countries*, nr. 21, Rekkem, 2013 (cf. infra)

Devoldere (L.) o.r.v., 'Borders', in: *The Low Countries*, 21, 2013.

Themanummer n.a.v. 800 jaar Frans-Belgische grens.

Milis (L.), Shifting frontiers. The Treaty of Utrecht (1713) and its consequences, in: *The Low Countries*, 21, 2013, 12-21.

Belgium-France, in: Biger (G.) o.r.v., *The Encyclopedia of International Boundaries*, New York, 1995, 68-69.

Blancpain (M.), *La frontière du Nord 843-1945: de la mer à la Meuse*, Paris, 1980.

Becquet (Ch.), *Sécurité française. Atlas historique*, Ruisbroek, 1950.

Behandelt de verdediging van de noordoostelijke grens, met een historisch overzicht van de grensgeschiedenis in het noorden en het noordoosten.

Letroye (A.), Délimitation de la frontière Franco-Belge, in: *Les frontières-frontières politiques-frontières linguistiques. Compte rendu de la XXie Semaine Sociale Universitaire du 17 au 22 octobre 1949*, in: *Revue de l'Institut de Sociologie*, 1949, 4, 567-570.

Frankrijk tegenover Europa of de kwestie der natuerlijke grenzen, Brugge, 1860.

3

300 ans de frontière.

Titel waaronder allerhande manifestaties en publicaties het licht zagen naar aanleiding van 300 jaar Frans-Belgische grens

<www.300ansdefrontière.eu>

Brabant (F.), Aux limites de la Belgique, in *Wilfried*, 10, 2020, 26-41.
François Brabant fietste de grens af, van Athus tot de IJzer.

300 jaar grens.

VRT-documentaire van Kamagurka die in 2013 de grens afreist op zoek naar verhalen errond.

Rien à déclarer.

Film van Dany Boon uit 2010 over de gelijkenissen en verschillen in het grensgebied.

Lentacker (F.), *La frontière franco-belge. Etude géographique des effets d'une frontière internationale sur la vie des relations*, Lille, 1974.

Van Peteghem (P.), *Grensregelingen tussen de Nederlanden en Frankrijk in rechtshistorisch perspectief*, in: *De Frans Nederlanden*, XVI, 1991, 176-187.

https://legacy.lib.utexas.edu/maps/historical/belgium_franco_front.jpg

Renard (P.), *Maxence van der Meersch: auteur et témoin*, Villeneuve-d'Ascq, 2007, m.b. *La frontière*, 51-60.

De Noordfranse auteur Maxence Van der Meersch schreef tijdens de eerste helft van de 20e eeuw een aantal romans die rond de grens handelen: zie o.a. *La maison dans la dune*, Paris, 1932 (over de douane) en *Invasion 1914*, Paris, 1935 (over degenen die de tijdens de Eerste Wereldoorlog gevaarlijke grensovergang waagden).

Musée de la Vie Frontalière (Museum van het Leven aan de Grens), Godewaersvelde: <musee-godewaersvelde.fr/>.

Muren

Demey (Th.), *Le Pré Carré de Vauban. Les forteresses de la frontière franco-belge*, Bruxelles, 2018.

Met een uitgebreide geschiedenis van (het ontstaan van) de grens.

Frankrijk/Italië

Les Alpes, une frontière?

Tentoonstelling in het *Musée des Plans-Reliefs* in Parijs, tot januari 2025. Over de geschiedenis van de Frans//Italiaanse grens langs de Alpen en de relativiteit van het concept 'natuurlijke grens' en met de presentatie van de reliëfkaarten ter zake.

< <https://www.museedesplansreliefs.culture.fr/expositions-et-evenements/expositions-en-cours> > [30-07-2024].

Frankrijk//Spanje

MEFRO

<projetmefro.wixsite.com>

Project.

Frankrijk (Frans Guyana)//SurinameGrensconflict over de exacte ligging (in een gebied van 15.000 km²!).Loizzo (C.), Guyane-Suriname, la dernière frontière française, in : *Carto*, 67, 2021, 48-49.**Frankrijk //Vanuatu**

Vanuatu eist langs de grens met Nieuw-Caledonië de Matthew- en Hunter-eilanden op.

Frankrijk//Verenigd KoninkrijkQueneudec (J.P.), *l'Affaire de la délimitation du plateau continental entre la France et la Royaume-Uni*, in *Revue Générale de Droit International Public*, 83, 1979, 53–103.**Frankrijk//Zwitserland**Daveau (S.), *Caractères géographiques comparés des frontières franc-suisse et luso-espagnole*, in: *Etudes Géographiques sur la Montagne*, Paris, ?????, 161-168.**b interne grenzen**Nora (P.) & Revel (J.), *La formation de l'espace français*, in: *Histoire de la France*, o.r.v. A. Burguière & J. Revel, dl.1, *L'espace français*, o.r.v. J. Revel, Paris, 1989.Coyaud (L.M.), *Pérénnité des limites historiques dans la Géographie française*, in *Recherches Géographiques à Strasbourg*, 1976, 165-175.

Voor Frankrijk is er een aantal uitstekende historisch (politiek) geografische handboeken:

De Planhol (X.), *Géographie historique de la France*, Paris, 1988.

Stand van zaken inzake de (brede) historische geografie van Frankrijk. Vooral het eerste deel is (historisch-) politiek-geografisch.

Mirot (L.) & Mirot (A.), *Manuel de géographie historique de la France*, 2 dln., Paris, 1947-1950.

Standaardwerk, met kaarten, registers, genealogieën. Eerste uitgave van deel één in 1930; herdruk van de twee delen één boek in 1980. Het eerste deel behandelt chronologisch de politiek-territoriale geschiedenis van Frankrijk, het tweede beschrijft de (ook kerkelijk-) administratieve grenzen; Moreau (J.), *Dictionnaire de géographie historique de la Gaule et de la France*, Paris, 1972: geeft alfabetisch een lijst (met situering) van de administratief-geografische namen doorheen de geschiedenis (en een lijst van Latijnse plaatsnamen in Gallië), aangevuld door synoptische tabellen en kaarten die de evolutie van volksstam tot departement veraanschouwelijken.

Moreau (J.), *Supplément au Dictionnaire de géographie historique de la Gaule et de la France. Sources, compléments et mise à jour du dictionnaire de 1972*, Paris, 1983. Aanvulling van de vorige publicatie met bibliografie, bronnenverwijzingen, referenties en nieuwe lemma's, alsmede een index voor de twee delen.

c hulpmiddelen

Beucher (S.) & Smits (F.) red., *Atlas géographique et géopolitique*, Paris, 2022. (kaarten van Aurelie Boissiere)

Boutier (J.) red.) *Grand atlas de l'histoire de France*, Paris, 2011.

Mérienne (P.), *Atlas de l'histoire de France: de la Gaule à la France du XXI siècle*, Rennes, 2012.